

Van romantiek naar ruw spel

AUTEUR JEROEN CAUWELS FOTOGRAFIE G. NORBART

Na de Tweede Wereldoorlog ontstond er in het Vlaamse Meetjesland een omvangrijke illegale handel in Nederlandse boter. Wat begon als amateuristische smokkel groeide in de jaren vijftig uit tot een lucratieve 'business'.

Tijdens de naoorlogse periode 1945-1970 waren gemeenten als Maldegem, Eeklo, St-Laureins, Kaprijke en Assenede in het Meetjesland alom bekend als draaischijven van grootschalige botersmokkel. De smokkel was voor vele Meetjeslanders een dagelijkse, zij het illegale, activiteit.

Twee vragen die opkomen als we aan dit type smokkel denken zijn: wat maakte het Meetjesland zo geschikt voor botersmokkel en waarom werd er illegale boter gesmokkeld van Nederland naar België? Een antwoord op de eerste vraag is te vinden in de geografische en socio-economische context van de regio zelf. Het Meetjesland, de vlakke landelijke regio ten noorden van Gent, omvat elf gemeenten. Vooral het noordelijke deel, het zogenaamde 'Krekenland' leende zich door de aanwezigheid van twee kanalen, diverse kreken en polders optimaal tot werkterrein voor smokkelaars.

In economisch opzicht werd de streek gekenmerkt door een hoge mate van verborgen werkloosheid. Kleinschalige landbouw karakteriseerde het Meetjesland, maar weinig mensen konden van enkel een inkomen uit landbouwactiviteiten rondkomen. Bovendien kampte de regio met hoge huurprijzen voor woningen en (landbouw)grond. Deze economische achterstandspositie, gecombineerd met de specifieke voordelen van het grensgebied, heeft ervoor gezorgd dat er een lange traditie van smokkelhandel is ontstaan. Voor velen was de verleiding groot om smokkelaar te worden. Zij sprokelden relatief gemakkelijk kapitaal bijeen en jonge mensen volgden vaak het voorbeeld van oudere generaties, vaak binnen hun eigen familie. Specifiek voor botersmokkel gold dat de heffingen op roomboter in Nederland en België tot de jaren negentig zo verschillend waren dat het mogelijk was om snel veel geld te verdienen door boter van het ene naar het andere land te smokkelen. Met de Europese eenwording zijn dit soort prijsverschillen en dus ook dit type smokkel drastisch afgenomen.

Smokkeltactieken en smokkeltypen

Er waren allerlei manieren waarop men de boter de grens over gesmokkeld kon krijgen. Het meest tot de verbeelding sprekende voorbeeld is uiteraard de smokkelaar die de douane gewoonweg ne-

geert. Het stereotype beeld van deze smokkelaar is een man met een grote zak smokkelwaar op de rug die in het duister door de velden sluipt om de douanepatrouilles te ontwijken.

Naast deze tot de verbeelding sprekende tactieken waren er ook vele andere manieren om boter illegaal de grens over te krijgen. Men kon bijvoorbeeld een kleinere hoeveelheid boter aangeven bij de douane dan men in werkelijkheid bij zich had. Wat ook vaak voorkwam is dat men andere goederen aangaf dan men werkelijk bij zich had. In het laatste geval waren dat dan goederen waar lichtere heffingen op van toepassing waren dan op boter.

Historisch gezien is er een verschil tussen de zogenaamde 'eerste generatie smokkelaars' en de 'tweede generatie'. De eerste generatie smokkelde voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog op kleine schaal. Zij waren bijna zonder uitzondering lokale 'amateurs' die wat geld wilden bijverdienen naast hun karige loon. Om deze reden worden zij ook wel 'gelegenheidssmokkelaars' genoemd. Deze smokkel werd door de lokale gemeenschap als een vorm van 'noodzakelijk kwaad' geaccepteerd. Over smokkelpraktijken werd gesproken als een spannende, lucratieve hobby. Gebruik van geweld was uiterst marginaal en ook de autoriteiten reageerden eerder passief dan reactief, al ware het gedoogbeleid. Niet zelden werden de smokkelactiviteiten door de vingers gezien en ook de straffen waren mild.

De tweede generatie smokkelaars daarentegen wordt eerder in verband gebracht met grootschalige, goed georganiseerde smokkelbendes. De economie in het Meetjesland ontwikkelde zich na 1950 in positieve zin. Sindsdien verdween de smokkel als 'noodzakelijk kwaad' en barste de 'echte' botersmokkel los door fulltime professionals. De smokkelaars gingen steeds meer puur voor het geld of zoals ze in het Meetjesland zeiden: 'om den brode', smokkelten. Deze smokkelaars verwierven bekendheid in de literatuur door hun ruwheid en de niets ontziende middelen die zij hanteerden. Winst maken werd steeds belangrijker en men wilde er maar al te graag risico's voor nemen. Deze risico's werden uiteraard groter naarmate de hoeveelheid smokkelwaar en de frequentie van het smokkeltoenam.

Het was ook pas na 1955 dat de douane echt streng werd als het om smokkel ging. In die periode kregen men dan ook te maken met de 'harde' botersmokkel. Er werden heuse klopjachten georganiseerd om de smokkelaars op te pakken. Zowel smokkel als het verhinderen ervan waren echt vakmanschap geworden en het spel van act en reactie werd hoe langer hoe harder gespeeld aan de grenzen van het Meetjesland.

Ruw spel en 'smokkelbazen'

De hoofdrolspelers in het smokkelspel werden grote bendes die ook nog eens van 'buiten' kwamen. Met de economische vooruitgang was de lokale bevolking grotendeels uit de smokkelhandel gestapt. Het risico betrappt te worden, was te groot geworden en er waren economische alternatieven. Deze ommekeer in de opvatting over smokkelhandel is ook terug te zien in de wijzigingen in de beeldvorming over mensensmokkel. Beschreef men het tijdens de aanvangsfase nog met een romantische noot en zag men de hoofdrolspelers :

een soort moderne Robin Hoods, halverwege de jaren vijftig veranderde dit radicaal.

De smokkelaars van buiten het Meetjesland konden op weinig begrip rekenen. Daar kwam nog eens bij dat deze tweede generatie ook een andere smokkelmentaliteit had. Voorheen werden mislukkingen en verlies van smokkelwaar bijvoorbeeld niet als erg aangezien. Men sloeg liever op de vlucht zonder buit dan gepakt te worden. Bij de tweede generatie draaide dit echter helemaal om. Nu heerste de filosofie van 'rauwe cash'. Een opdracht moest slagen. Confrontaties met de politie of met andere smokkelbendes werden het liefst vermeden, maar als het toch zover moest komen, werd geweld niet geschuwd. Niet zelden vielen er (onschuldige) slachtoffers, soms zelfs dodelijke. Een tragisch ongeval in 1956, veroorzaakt door een vluchtende smokkelwagen die een tiener overreed, markeerde de omslag. Veel smokkelaars hielden het, zelf ook geschokt door deze gebeurtenis, vanaf dat moment voor gezien.

Het geromantiseerde beeld van de smokkelaar was volledig verdwenen en vervangen door dat van de meedogenloze, niets en niemand ontziende bandiet. Met de opkomst van de bendes kende het persoonlijke van het smokkelen een einde. Men ging niet alleen in bendes smokkelen, maar ook nog vaak in opdracht van een onpersoonlijke financier die de smokkelaars zelf vaak niet eens te zien kregen. De kleine Meetjeslandse smokkelaars stonden voor de keuze: stoppen met smokkelen omwille van het te grote risico, of het spel hard spelen en voor een smokkelbaas gaan werken. Deze opereerden meestal in een soort kartelvorm: elk bracht een deel van de financiën binnen om wapens, vervoer, smokkelwaar en eventuele omkooppremies te betalen. Doorgaans bestond zo'n kartel uit drie tot vijf personen. De smokkel gebeurde vanaf deze tijd ook steeds meer met gemotoriseerde voertuigen, bij voorkeur zware, Amerikaanse wagens, of gepantserde trucks. Zulke auto's hadden het voordeel snel te zijn en over een behoorlijk ruim laadvermogen te beschikken. De trucks waren heel doeltreffend om douanebarrières te doorbreken en hadden een immense laadruimte. Het inzetten van dit soort voertuigen heeft er uiteindelijk toe geleid dat de smokkel gewelddadige proporties ging aannemen, zowel van de kant van de smokkelaars als van de zijde van de douaniers.

Het waren niet langer solisten in de smokkelhandel. Ook omdat de uiteenlopende taken en diensten vaak moeilijk door slechts één geldschietter konden worden opgebracht, ging men in kartelvorm opereren. Een simpele 'uitkijk', doorgaans gedaan door jonge tieners, kostte tot vijfhonderd frank (twaalf euro) voor één opdracht.

Chauffeurs en bijzitters vingden voor één opdracht al vlug tweeduizend frank (vijftig euro). Deze investeringen voorafgaande aan de smokkelhandel konden pas terugverdiend worden na een aantal winstgevend ritten. Het probleem met de kartels was echter dat ze vaak geen lang leven beschoren waren. Financiële ruzies leidden vaak tot onomkeerbare breuken en extreme vijandigheid. Om de concurrentie een hak te zetten ging men het spel steeds vuiler spelen: verklikkingen en valse financieringen kwamen regelmatig voor. Aan de andere kant bleef men wel weer heel loyaal binnen de eigen gelederen. Smokkelaars die opgepakt werden door de politie zagen hun borgsom zonder probleem betaald door hun opdrachtgever en naar financiële steun hoefde men nooit ver te zoeken. Dit was uiteraard alleen bedoeld om verraad binnen de eigen rangen te beperken. Dankzij dit systeem van dienst en wederdienst bleven opdrachtgevers grotendeels vrij van vervolging.

De geschiedenis herleeft

Ondanks de enorme opbrengsten van de smokkeltochten, zijn weinig smokkelaars echt rijk geworden van hun handel. Betrapte smokkelaars werden vaak tot het bot kaalgeplukt door de Belgische fiscus, met inbeslagname van eigendom en goederen. Alleen zij met voldoende 'feeling' om tijdig te stoppen konden er echt voordeel uit halen. Grote smokkelaars konden hun praktijken moeilijk op het juiste moment gedag zeggen en werden uiteindelijk genekt door hun eigen harde spel. De botersmokkel eindigde in 1970 met het grote proces tegen de Nederlandse 'smokkelprins' Roman Hemelsoet, de enige smokkelbaas die zelf actief deelnam aan smokkeltochten.

Jeroen Cauwels (jeugdendienst@maldegem.be) is momenteel werkzaam als jeugdconsulent te Maldegem (België). Hij studeerde in 2000 af in geschiedenis. Dit artikel is gebaseerd op zijn afstudeerscriptie getiteld 'Smokkel in het Meetjesland in de naoorlogse periode 1945-1970'.

Literatuurselectie

- Cabus, A. (2003) De botersmokkel. Antwerpen: Archief en Museum van Douane en Accijnzen.
- D'Havé, R. (1998) Hij was een smokkelaar. Eeklo: Taptoe.
- Gillis, K. & B. Van Herck (1999) Portret van het Meetjesland. Socio-economisch vademecum, Eeklo: Streekplatform Meetjesland.
- Pauwels, E. (1986) Knallende pantserwagens met zachte boter. Rotterdam: Bronder-Offset B.V.
- Walschap, G. (1976) De goede smokkelaar. Leuven: Davidsfonds.